

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СІМЕЙНОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ

У статті розглянуто особливості участі сімейного домогосподарства у формуванні інтелектуального ресурсу як джерела інтелектуального капіталу.

В статье рассмотрены особенности участия семейного домохозяйства в формировании интеллектуального ресурса как источника интеллектуального капитала.

The participation features of family household in intellectual resource formation are considered in the article.

Ключові слова: інтелектуальний ресурс, соціальні інститути, сімейне домогосподарство, суспільний розвиток.

Роль сімейного домогосподарства в умовах ринкових відносин надзвичайно складна та динамічна. В умовах переходу до інформаційного суспільства домогосподарства хоча і продовжують виступати як виробничі одиниці та постачальники ресурсів, однак характер результатів їх діяльності суттєво змінився, тому що цим результатом усе більше стають не матеріальні блага як такі, а самі люди, які утворюють інтелектуальний ресурс – головне багатство суспільства.

Домогосподарство як економічна категорія досліджувалось зарубіжними та вітчизняними вченими історично. У працях Г.Беккера, О.Бервено, Ю.Васильчука, Є.Мазної, Н.Можайкіна [5], С.Мочерного [3], Н.Рімашевської, Ю.Станкевича [4] досліджено генезис домогосподарства, його функції та місце в економічній системі. Водночас у працях вчених бракує належної уваги до визначення ролі сімейного домогосподарства у формуванні інтелектуального ресурсу.

Метою статті є визначення особливостей участі сімейного домогосподарства у процесі формування інтелектуального ресурсу. Дана мета визначила постановку таких завдань:

• визначення основних функцій домогосподарства у формуванні інтелектуального ресурсу як джерела інтелектуального капіталу;

• обґрунтування зв'язку і взаємообумовленості понять «сім'я» та «домогосподарство»;

• виокремлення та характеризування особливостей діяльності сімейного домогосподарства у розподілі доходів та інвестуванні в інтелектуальний ресурс.

Формування інтелектуального ресурсу в системі соціокультурних відносин сім'ї потребує матеріальних умов на основі використання бюджету сімейного домогосподарства [1]. Народження дітей, їхнє виховання, харчування, одяг, житло, освіта, створення умов для навчання (придбання літератури, комп'ютерної техніки, засобів зв'язку та спілкування), розваги, медичне забезпечення, зміцнення фізичного та психічного стану здоров'я, страхування,

транспорт вимагають численних витрат. Цей висновок дозволяє виокремити такі функції домогосподарства у формуванні інтелектуального ресурсу: економічну, господарсько-побутову і захисну.

Економічна функція домогосподарства – це формування та використання сімейного бюджету, постачання матеріальних ресурсів для формування та відтворення інтелектуального ресурсу, одержання матеріальних засобів одних членів родини для інших, економічна підтримка неповнолітніх і непрацездатних членів сім'ї. Члени домогосподарства користуються вигодою від спеціалізації індивідів та внутрішньосімейного поділу праці. Домогосподарство робить можливим спільне користування так званих «неподільних» благ (квартира, будинок тощо), тим самим зменшуючи їх вартість для кожного окремого члена домогосподарства.

Господарсько-побутова функція пов'язана з можливостями домогосподарства у вирішенні питань, пов'язаних із підтримкою фізичного здоров'я, догляду за дітьми і членами родини похилого віку.

Замкненість домогосподарства сприяє виконанню характерної для нього захисної функції. Захисна функція пов'язана зі створенням бар'єрів від невизначеності зовнішнього середовища, його тиску, від надмірної уваги інших суб'єктів до повсякденних проблем сім'ї тощо.

Окреме домогосподарство, яке за своїм складом може бути прирівняне до сім'ї, є сімейним домогосподарством. Сімейне домогосподарство відображає систему внутрішньосімейних соціо-культуро-економічних відносин з приводу формування інтелектуального ресурсу, розподілу між членами сім'ї трудових функцій, побутових обов'язків, самообслуговування з метою задоволення побутових та інших потреб. З погляду формування інтелектуального ресурсу сім'я може відрізнятись від домогосподарства за рахунок соціокультурних відносин з тими членами сім'ї, які справляють виховний вплив, беруть участь у соціалізації та, зрештою, формуванні інтелектуального ресурсу, але не є членами одного домогосподарства.

Формування інтелектуального ресурсу – це процес створення здатностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. Сімейне домогосподарство є інвестиційним проектом, який має конкретне вартісне вираження, що створює у результаті додаткову вартість. Кожний із членів домогосподарства має специфічний ресурс, тому створення родини аналогічне рішенням про довгострокове інвестування.

Витрати сімейного домогосподарства на виховання та освіту дітей є інвестиціями, оскільки у більшості випадків спрямовані на підвищення доходів дітей і/або сім'ї у майбутньому, і, крім того, знижують витрати на поточне споживання; здійснюючи витрати на виховання та освіту, сім'я виявляє себе раціональним інвестором, вкладаючи не тільки гроші, але і час, який є економічним ресурсом [2, с.145]. Однак, витрачаючи час з метою формування інтелектуального ресурсу як всередині сім'ї, так і поза нею, людина постійно

робить вибір, який ґрунтується не тільки на властивій їй раціональності, але й виходячи з утворених у суспільстві інститутів. Оскільки значну частину часу батьки проводять всередині родини, займаючись вихованням дітей, найбільші інвестиції відбуваються у сім'ї. Л.Туроу зазначає: «Кожен індивідуум має певний запас часу життя, який є базовим так само, як і запас ресурсів» [6, с.124]. Існує ще одна стаття витрат, що не підлягає обліку – це емоційні витрати батьків.

Ріст домогосподарства (ухвалення рішення про кількість дітей) припиняється в міру того, як зменшується можливість збереження специфічного характеру поєднаних ресурсів. Однак часто батьки діють не як раціональні інвестори, а, швидше, під впливом традицій, звичаїв, тобто неформальних інститутів. На думку В.В.Радаєва, у домогосподарстві панує не економіка, пов'язана з раціональним (грошовим) розрахунком варіантів використання обмежених ресурсів, а те, що Карл Полані називав субстантивною економікою (*substantive economy*), пов'язаною з життєзабезпеченням людини [7, с.68; 8]. Не заперечуючи положення про раціональну поведінку індивідів, які прагнуть використати наявні в їхньому розпорядженні грошові кошти найвигіднішим чином, вважаємо, що при цьому вони діють не стільки під впливом об'єктивних оцінок альтернативних варіантів, скільки усталеними способами дій. При цьому раціональність економічних суб'єктів є обмеженою в тому змісті, що їхні здібності та обсяг наявної інформації не дозволяють розглянути всі можливі альтернативи.

Важливого значення інститут сім'ї, що діє всередині домогосподарства, набуває під час розподілу доходів, оскільки ці рішення приймаються не кожною людиною окремо, а на основі взаємозалежності інтересів всіх членів родини. Як зауважують М.Андерсон та Дж.Гершуні, «у будь-який момент часу тільки у мізерній частці домогосподарств їх члени намагаються діяти як атомізовані індивіди, які не беруть до уваги одне одного» [6, с.214]. Результат буде обумовлений не індивідуальним вибором, а вибором з урахуванням інтересів інших осіб, тобто на основі соціокультурних та виробничих відносин у кожній окремій родині. Домогосподарства формують попит на ринку освітніх, медичних послуг; попит на перепідготовку кадрів, у соціокультурній сфері, здійснюють витрати на пошук роботи, трудову міграцію. Всі ці витрати здійснюються переважно на основі сімейного бюджету.

Фінансові ресурси сімейних домогосподарств формуються із заробітної плати, стипендії, пенсії, «стимулюючих» виплат під час роботи або навчання, доходів від домашнього господарства, підприємницької діяльності, продажу майна і нерухомості, дивідендів тощо.

Рівень доходів сімейного домогосподарства має знаходитися на рівні, який би дозволяв його членам навчатися, підтримувати та підвищувати свій інтелектуальний рівень протягом життя, проходити перекваліфікацію у разі потреби. Дії сім'ї як соціального інституту засновані на тих нормах, які

підтримуються всередині нього, і від структури яких найбільшою мірою залежить, яким саме чином будуть розподілятися інвестиції в інтелектуальний ресурс, тобто як доходи сімейного домогосподарства будуть перетворені на витрати. Такою нормою всередині родини має стати неперервна освіта її членів і витрати на неї, які будуть мати постійний характер. Неперервна освіта стане традицією сімейних домогосподарств у постіндустріальному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Власова Т.Р. Інститут сім'ї у процесі творення інтелектуального ресурсу / Т.Р. Власова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2010. – Вип. III (39). Економічні науки. – с.394-401.
2. Добрынин А.И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: Формирование, оценка, эффективность использования / А.И. Добрынин, С. А. Дятлов, Е. Д. Цыренова. – СПб. : Наука, 1999. – 308 – (С.- Петерб. гос. ун-т экономики и финансов).
3. Домогосподарства як економічна категорія / С. Мочерний // Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер. Економіка. – 2001. – Вип.9. – с. 5-8.
4. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ ст.: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / Ю.Ю. Станкевич; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2010. – 19 с. – укр.
5. Домогосподарство як суб'єкт економіки, яка трансформується: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.01 / Н.В. Можайкіна; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2008. – 18 с. – укр.
6. Радаев В. В. Экономическая социология : курс лекций / В. В. Радаев. – М. : Аспект-пресс, 1998. – 366. – Библиогр.: с. 343-350.
7. Радаев В. В. Человек в домашнем хозяйстве / В. В. Радаев // Социологические исследования. – 1997. – №4. – С. 64-72.
8. Polanyi K. The Livelihood of Man (ed. by H.W. Pearson). – N.Y. : Academic Press, 1977. – P.19-34.
9. Туроу Л. К. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир / Лестер К. Туроу ; пер. с англ. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 1999. – 431 с.